ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

PEDAGOG SHAXSINING KASBIY SHAKLLANISHI

Bo'riyeva Feruza Baxtiyorovna
Tillayeva Gavhar Mengboyevna
Termiz Davlat Pedagogika Instituti talabasi
e-mail:boriyevaferuza1@gmail.com

Annotatsiya : Maqolada pedagog shaxsining kasbiy shakllanishi murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida yoritilgan bo‘lib, pedagogning kasbiy o‘zligini anglash, professional qadriyatlarni egallash va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmlari ilmiy asosda tahlil qilingan. Kasbiy shakllanishning motivatsion, refleksiv, kommunikativ va innovatsion komponentlari o‘zaro integratsiyalashgan tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Pedagogning kasbiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar — ta’lim muhitining sifat ko‘rsatkichlari, psixologik barqarorlik, kreativlik darajasi, shaxsiy o‘sishga tayyorlik va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish salohiyati — keng qamrovda o‘rganilgan.

Kalit so'z : Kaspiy shakllanish, pedagog, akademik, o"rta asr, kompetensiya, motivatsiya, kaspiy refleksiya, indentifikatsiya.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida pedagog shaxsining kasbiy shakllanishi nafaqat kasbiy kompetensiyalarni egallash jarayoni, balki murakkab psixologik-pedagogik transformatsiyani o‘z ichiga oladigan dinamik tizim sifatida talqin qilinadi. Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki inson kapitalini rivojlantiruvchi, ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi, ta’lim jarayonining strategik boshqaruvchisiga aylanmoqda. Shu bois pedagog shaxsining kasbiy shakllanish mexanizmlari, motivatsion omillari, refleksiv faoliyati va kreativ salohiyatining rivoji zamonaviy pedagogika fanining ustuvor ilmiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Pedagoglik kasbi, uning paydo bo'lishi va ravnaq topishining tarixiy jihatlariga nazar solar ekanmiz, pedagoglik kasbining shakllanishi kishilik taraqqiyoti tarixi bilan uzviy bog'liqligini anglaymiz. Terib-termalab kun kechirgan ibtidoiy davr kishilari bolalarni o'zlari bilan ergashtirib yurib, ularga ov qilish, turli daraxt mevalarini terish, o'simliklarning ildizini kavlab olish, suv manbalarini izlab topish kabi harakatlarni amalga oshirishni o'rgatganlar.Bunday harakatlar qabila va urug'ning tajribali kishilari yoki keksalar tomonidan amalga oshirilgan. Dastlabki maktablar qadimgi Sharqda (Bobil, Misr, Hindiston)da paydo bo'lib, ularda bolalarga ma'muriy-xo'jalik boshqaruvi asoslari o'rgatilgan. Antik davrda maktablar Sparta, Afina va Rim tarbiya tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida faoliyat olib borganlar. Qadimgi Yunonistonda bunday

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

joylar "akademiya" deb nomlangan. "Akademiya" so'zi afsonaviy qahramon Akadema nomidan kelib chiqqan. Miloddan avvalgi IV asrda Afina yaqinidagi "Akadema" nomi bilan nomlanuvchi joyda Platon o'z shogirdlariga ma'ruzalar o'qigan bo'lib, keyinchalik, ta'lim tashkil etiluvchi maskan ham shunday nom bilan atala boshlagan. O'rta asrlar davrida esa Sharqda akademiya ko'rinishidagi ta'lim muassasalari ham faoliyat yuritgan bo'lib, ular «Donishmandlar uyi» (IX asr, Bag'dod), "Ma'mun akademiyasi" (XI ar boshlari, Xorazm), observatoriyalar qoshidagi jamiyatlar (XV asr, Samarqand) tarzida nomlangan. Akademiyalarga turli fan yo'nalishlari bo'yicha kuchli bilimga ega bo'lgan qomusiy olimlar jalb etilgan bo'lib, ular tomonidan matematika, geodeziya, mineralogiya, meditsina, astronomiya kabi yo'nalishlarda keng ko'lamli tadqiqotlar olib borilgan.

Kasbiy shakllanish — bu pedagogning shaxsiy, kasbiy, intellektual va ijtimoiy jihatdan takomillashib borishi, kasbiy kompetensiyalarni o‘zlashtirish, kasbiy identifikatsiya va kasbiy o‘zlikni anglash bosqichlari orqali rivojlanish jarayonidir. Bu jarayon uzluksiz ta’lim tamoyillariga asoslanadi va quyidagi komponentlar bilan tavsiflanadi:

- Kasbiy motivatsiya — pedagog kasbiga qiziqish, maqsad qo‘yish, kasbiy ehtiyojlar tizimi.
- Kasbiy kompetensiyalar — metodik, kommunikativ, axborot, refleksiv va innovatsion kompetensiyalar majmui.
-Kasbiy qadriyatlar tizimi — pedagogik etika, humanizm, tolerantlik, ta’limga mas’uliyatli munosabat.
- Kasbiy refleksiya — o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash, takomillashtirishga doir intellektual jarayon.
- Kasbiy kreativlik — pedagogik muammolarni noodatiy, samarali va innovatsion yechimlar orqali hal qilish qobiliyati.

Pedagogik faoliyat nafaqat o‘qituvchilar, balki ota-onalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va boshqalar tomonidan amalga oshiriladi. Biroq, birinchi holda, bu faoliyat kasbiy, ikkinchidan, umumiy pedagogik faoliyat bo‘lib, u ixtiyoriy yoki yo‘q, har bir kishi o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘z-o‘zini tarbiyalash bilan shug‘ullanib, boshqa odamlarga va o‘ziga nisbatan amalga oshiradi. B. Nazarova pedagogning o‘z ustida ishlashi bir necha bosqichda kechishini tushuntirgan..

Ular quyidagilarni o‘z ichiga qamrab oladi.

1. Tahlil qilish asosida yutuq va kamchiliklarini aniqlash.2. Yutuqlarini boyitish, kamchiliklarni yo‘qotish haqida aniq qarorga kelish.3. Qarorga ko‘ra amaliy harakatlarni izchil tashkil etish yo‘llarini izlash.4. Qarorning izchil bajarilishini doimiy nazoraq qilib borish. Pedagogning o‘z ustida ishlash bosqichlari pedagogning mutaxassis sifatida:

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

- aniq maqsad, intilish asosida pedagogik jarayonni takomillashtirish;
- pedagogik jarayon samaradorligini, o‘zining ishchanlik faolligini oshirish;
- izchil ravishda yangilanib borayotgan pedagogik bilimlarni o‘zlashtirish;- ilg‘or texnologiya, metod hamda vositalardan xabardor bo‘lish;- faoliyatiga fan-texnikaning so‘nggi yangiliklarini samarali tadbiq etish;- kasbiy ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish;- salbiy pedagogik nizolarning oldini olish, bartaraf etish choralarini izlash yo‘lida olib boradigan amaliy harakati uning o‘z ustida ishlashini ifodalaydi.

Pedagog shaxsining kasbiy shakllanishi zamonaviy ta’lim tizimida markaziy metodologik va amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan, ko‘p omilli va dinamik jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu jarayon o‘z tabiatiga ko‘ra professiogenez, sotsializatsiya, identifikatsiya, kreativ transformatsiya, interiorizatsiya va refleksiya kabi murakkab psixologik-pedagogik mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi asosida amalga oshadi. Pedagogning kasbiy shakllanishi faqat kasbiy bilimlar bilan cheklanmay, balki shaxsning qadriyatlari, ijtimoiy mas’uliyati, emotsional madaniyati va kreativ fikrlash salohiyatining rivojlanishini ham o‘z ichiga oladi. Pedagogning kasbiy shakllanish darajasi ta’lim jarayonining mazmuni va sifat ko‘rsatkichlariga bevosita ta’sir etadi. Kasbiy kompetensiyalarni egallagan, refleksiv madaniyatga ega, kommunikativ yetuk va innovatsion tafakkur bilan ishlaydigan pedagog ta’limning transformatsiyalovchi subyekti sifatida ta’lim sifatining barqaror oshishiga xizmat qiladi. Shuning uchun pedagog shaxsining kasbiy shakllanishi ta’lim tizimi samaradorligining bosh determinanti sifatida qaralishi zarur. Pedagogik faoliyatning zamonaviy sharoitlari, xususan raqamli muhit, global axborot oqimi, o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv kabi talablarga ko‘ra, pedagog o‘z kasbiy sifatlarini muntazam ravishda yangilab borishni talab qiladigan shaxs sifatida shakllanadi. Bu esa pedagogning kasbiy shakllanishi uzluksiz ta’limning ajralmas tarkibiy qismi ekanligini ko‘rsatadi. Pedagog shaxsining kasbiy shakllanishi jarayonining yakuniy natijasi sifatida:

-kasbiy identifikatsiyasi mustahkam,
-kasbiy refleksiyasi rivojlangan,
-innovatsion va kreativ tafakkurga ega,
-ta’lim jarayonini tizimli tashkil eta oladigan,
-o‘z faoliyatini boshqaruvchi,
-o‘quvchilar shaxsiy rivojlanishining bosh yo‘naltiruvchisi bo‘lgan
-kasbiy yetuk pedagog shakllandi.

Pedagog shaxsining shakllanishi murakkab, ko‘p qirrali va uzluksiz jarayon bo‘lib, u ijtimoiy muhit, ta’lim tizimi hamda shaxsiy intilishlar ta’sirida amalga oshadi. Pedagog jamiyatning ma’naviy va intellektual taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi shaxs sifatida nafaqat bilim beruvchi, balki

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

tarbiyachi, yo‘naltiruvchi va namuna bo‘luvchi subyekt hisoblanadi. Shu sababli pedagog shaxsining shakllanishi masalasi pedagogika fanining muhim ilmiy muammolaridan biridir.

Pedagog shaxsining shakllanishi avvalo kasbiy tayyorgarlik jarayoni bilan bog‘liq. Oliy ta’lim muassasalarida egallanadigan nazariy bilimlar, pedagogika va psixologiya fanlari asoslari, metodik tayyorgarlik kelajakdagi pedagog faoliyatining poydevorini tashkil etadi. Biroq pedagog shaxsining kamoloti faqat bilimlar bilan cheklanmay, amaliy tajriba, pedagogik faoliyat jarayonida shakllanadigan ko‘nikma va malakalar bilan boyib boradi.

Pedagog shaxsining shakllanishida ma’naviy-axloqiy sifatlar muhim o‘rin tutadi. Pedagog halollik, adolat, mas’uliyat, mehr-shafqat va sabr-toqat kabi fazilatlarni o‘zida mujassam etishi zarur. Chunki o‘qituvchi shaxsi tarbiyalanuvchilar uchun doimo namuna bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogning axloqiy qiyofasi uning kasbiy faoliyatida, o‘quvchilar bilan munosabatida va pedagogik muhitni tashkil etishda yaqqol namoyon bo‘ladi.

Pedagog shaxsining shakllanishida kasbiy motivatsiya va ijtimoiy mas’uliyat ham muhim ahamiyatga ega. Pedagog o‘z kasbiga nisbatan ijobiy munosabatda bo‘lishi, ta’lim-tarbiya jarayoniga ongli va mas’uliyat bilan yondashishi lozim. Kasbga muhabbat, o‘z ustida ishlashga intilish va doimiy o‘zini rivojlantirish pedagog shaxsining yetuklik darajasini belgilovchi asosiy omillardandir.

Shuningdek, pedagog shaxsining shakllanishi kommunikativ madaniyat bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘qituvchining nutqi, muloqot madaniyati, tinglay olish qobiliyati va o‘quvchi shaxsiga hurmat bilan yondashuvi pedagogik jarayon samaradorligini ta’minlaydi. Pedagogning psixologik savodxonligi, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga ola bilishi uning kasbiy yetukligini oshiradi.

Zamonaviy sharoitda pedagog shaxsining shakllanishi innovatsion yondashuvlar bilan ham belgilanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish va ijodiy yondashuv pedagog shaxsining raqobatbardoshligini ta’minlaydi. Bu jarayonda pedagogning refleksiv qobiliyati, ya’ni o‘z faoliyatini tahlil qila olish va xatolardan xulosa chiqarish qobiliyati muhim o‘rin egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, pedagog shaxsining shakllanishi uzluksiz rivojlanish jarayoni bo‘lib, u kasbiy bilim, amaliy tajriba, ma’naviy-axloqiy fazilatlar va shaxsiy o‘zini takomillashtirishga intilish uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Yetuk pedagog shaxsi jamiyat taraqqiyoti va barkamol avlodni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik mahorat asoslari. — Toshkent: O‘, 2019.
2. Qodirov A., Sayfullayeva R. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. To‘raqulov A., Raximova M. Pedagog shaxsining rivojlanish psixologiyasi. — Toshkent: Universitet, 2020.
4. Hoshimov K., Xodjayeva M. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2018.
5. Sharipov Sh. Kasbiy pedagogika. — Toshkent: Fan, 2017.
6. Xolbekov A. Umumiy pedagogika. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.